

Luxus Čechura na dluh?

*Zadlužení české aristokracie
v letech 1550–1650*

VYŠEHRAĐ

Luxus na dluh?

Zadlužení české aristokracie v letech 1550–1650

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Jaroslav Čechura
Luxus na dluh? – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

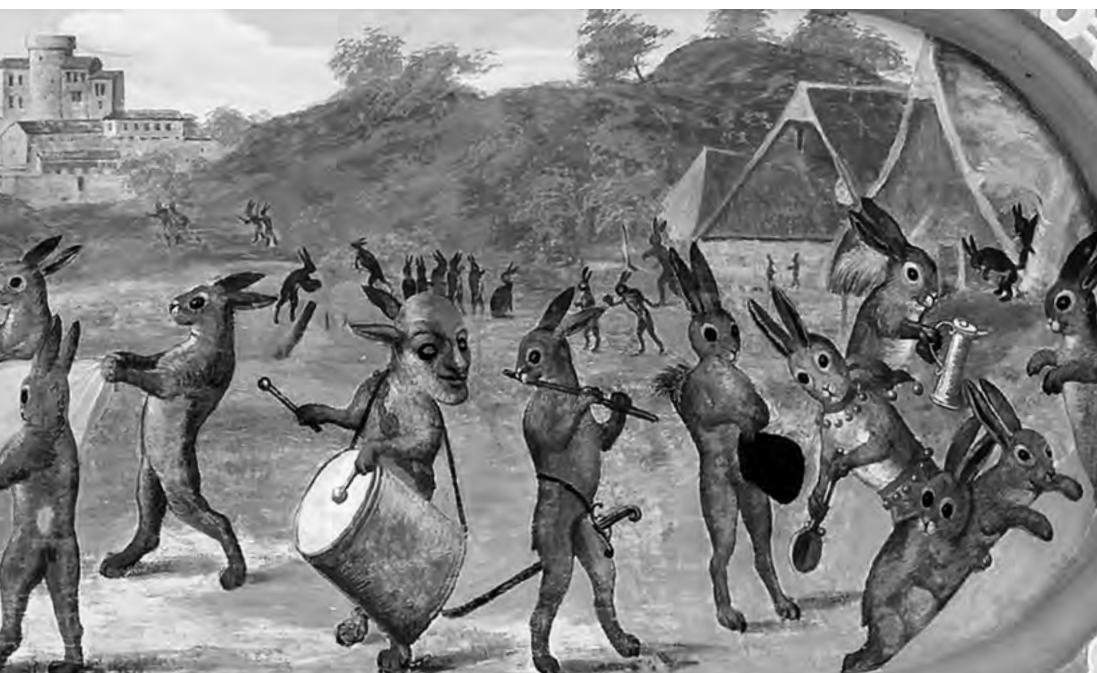
Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Jaroslav Čechura

Luxus na dluh?

*Zadlužení české aristokracie
v letech 1550–1650*

*Jaroslav
Čechura*

Luxus na dluh?

*Zadlužení české aristokracie
v letech 1550–1650*

VYŠEHRAĐ

Vyobrazení na přebalu:
Oslava zaječího vítězství,
nástropní malba,
státní zámek Bučovice, 1575–1785

Vyobrazení na straně 4:
Quentin Massys, Lichvář a jeho žena,
1514, Paříž, Louvre

© Jaroslav Čechura, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-7601-783-2

ISBN e-knihy 978-80-7601-784-9 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-7601-785-6 (1. zveřejnění, 2023) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7601-786-3 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

OBSAH

Několik slov úvodem: kdo byl a kdo nebyl zadlužen	11
Poděkování	13
1. Králové dlužníci – šlechtici věřitelé	15
Po stopách přemyslovsko-lucemburských dluhů	15
<i>Dluhy Otce vlasti</i>	<i>21</i>
<i>Pohledávky Václava IV.</i>	<i>26</i>
<i>Dluhy Zikmunda Lucemburského</i>	<i>30</i>
Albrecht II. Habsburský	34
Ladislav Pohrobek	37
Jiří z Poděbrad	39
Vladislav Jagellonský	41
Věřitel tří králů – Zdeněk Lev z Rožmitálu	45
Ludvík Dítě a jeho pasiva	48
2. Intermezzo: spotřební koš renesančních Čech	51
Mzdy a požitky k nim	53
Ceny různých produktů – počátek 17. století	55
Ceny nemovitostí – Český Krumlov, třeboňské vesnice	56
Výnosy některých panství	58
3. Věřitelé habsburských panovníků v letech 1526–1619	59
Ferdinand I. a Ferdinand Tyrolský	59
Maxmilián II.	69
Rudolf II.	77
Matyáš I.	83

4. Rožmberkové v čele českých aristokratických dlužníků	91
Nezvykle nákladné pohřby napovídají	91
Jindřich III. z Rožmberka – původce rodových dluhů?	92
Oldřich II. z Rožmberka – král českých středověkých dlužníků	97
Rožmberské věřitelské intermezzo	102
Alchymie financí – Vilém z Rožmberka	105
<i>Dluhové finále Viléma z Rožmberka</i>	109
Petr Vok: bechyňské a jiné dluhy	112
Dluhy posledních pánů z Růže	116
Největší věřitel posledních Rožmberků: Markus Meyzl	124
Adam Hrzán z Harasova	126
 5. Švamberské dluhy – dluhy Švamberků	129
Počátky pasiv: Kryštof I. ze Švamberka	129
Dluhy Jindřicha staršího ze Švamberka	131
Dluhy Kryštofa II. ze Švamberka	133
Jan Jiří ze Švamberka: dluhy vlastní, dluhy zděděné	135
<i>Dluhy vlastní</i>	136
<i>Zděděné rožmberské dluhy</i>	139
<i>Splátky, získávání nových půjček</i>	141
<i>Pokus Švihovských o podvod</i>	148
<i>Znovuzískání Zvíkova</i>	151
Petr ze Švamberka – pán rodových financí v letech 1615–1620	153
 6. Sedm sond do dluhů pánů z Pernštejna	157
Pernštejnové – aristokraté bez dluhů?	157
Vilém II. z Pernštejna: moravské dědictví	158
Rok 1490 – přesun Pernštejnů do Čech	160
Tradiční způsob hospodaření jako zdroj dluhů	162
Potomci slavného Viléma II.	165
Tři synové Jana IV. – Jaroslav, Vojtěch II. a Vratislav II.	168
<i>Jaroslav z Pernštejna</i>	169
<i>Vratislav II. z Pernštejna</i>	173
Jan V. a epilog pánů z Pernštejna	177
 7. Dluhy prominentní lobkovické dvojice přelomové doby	183
Několik slov úvodem	183
Polyxena z Pernštejna, provdaná z Rožmberka	184

Polyxena z Pernštejna, provdaná z Lobkovic	187
<i>Polyxena z Lobkovic a pobělohorské konfiskace</i>	194
<i>Bezúročné půjčky paní Polyxeny</i>	198
<i>Polyxena z Lobkovic a Alena z Roupova</i>	202
Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic a staré rodinné dluhy	205
<i>Staré lobkovické dluhy</i>	206
<i>Společné dluhy Polyxeny a Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic</i>	213
Pokus o malou mezibilanci	215
 8. Mezi dluhy a nemocemi – poslední páni z Hradce	217
Pár slov úvodem	217
Původci hradeckých dluhů	219
Adam I. z Hradce	222
Majetková struktura pánů z Hradce v 16. století	224
Jáchym z Hradce	227
Adam II. z Hradce – soumrak rodu	231
Jáchym Oldřich: 103 dlužních úpisů z 24. dubna 1597	237
Slavatovský epilog: nové dluhy nových vlastníků	244
 9. Smiřičtí na cestě proti dluhovému proudu	247
Kdo byli Smiřičtí	247
Pohled do aktiv posledních Smiřických	249
Půjčky Smiřických z let 1603–1611	254
Mezibilance aktiv Albrechta Jana ze Smiřic (1615)	259
Koupě panství Dymokury	263
Výdaje posledních Smiřických	266
<i>Výdaje Smiřických I – Jaroslav</i>	266
<i>Výdaje Smiřických II – Albrecht Jan</i>	268
<i>Výdaje za léky a lékaře</i>	270
<i>Další výdaje</i>	271
Smiřičtí – finančníci českých stavů v roce 1609?	272
Hořký epilog dominia Smiřických	275
 Závěr	277
 Seznam pramenů a literatury	283
Seznam vyobrazení	300
Rejstřík jmenný	301
Rejstřík místní	309

NĚKOLIK SLOV ÚVODEM: KDO BYL A KDO NEBYL ZADLUŽEN

Soudobá společnost je zvyklá žít na dluh. Když otevřeme stránky Českého statistického úřadu, najdeme bezpočet dokladů o sférách a oblastech, v nichž se projevuje život s úvěrem, či jednoduše řečeno na dluh, a to nejen měřeno souhrnnými čísly. Když se zeptáme svých přátel a známých, těžko mezi nimi najdeme člověka, který byl schopen a ochoten se ve svém životě vyhnout té či oné půjčce. Ostatně masivní reklamní kampaně nás k získání nějaké „jistě velmi výhodné“ půjčky každodenně lákají. To jsou až banální skutečnosti, s nimiž se seznamují již žáčkové v základních školách, aby byli dostatečně finančně gramotní.

Jiná je ale otázka, jak tomu bylo s půjčkami a dluhy v dobách dávno minulých, ve středověku a raném novověku. Když se při hledání odpovědi na takovou otázku zaměříme na výkvět někdejší společnosti, může nás napadnout, zda si půjčoval peníze například legendární Petr Vok z Rožmberka, či dokonce o pár století dříve sám Otec vlasti Karel IV. Záhy můžeme zjistit, že oba urození a vznešení mužové se ve svém každodenním životě bez dluhů nemohli obejít. Patrně by nás velmi překvapilo třeba to, že mladý římský král si musel na převoz ostatků svého otce, který padl v roce 1346 v bitvě u Kresčaku, půjčit. Jak je to možné?

Odpověď je v tomto okamžiku více intuitivní než vědecky dokázaná: tito urození muži prostě vydávali více peněz, než kolik jich měli k dispozici. Důvodů byla jistě celá řada. Mezi nimi rozhodně nikoli posledním bylo, že přijímání peněz a naopak jejich vydávání neprobíhalo v jeden okamžik, či alespoň v blízkém čase. Přední aristokraté chtěli reprezentovat svými velkolepými sídly stejně jako okázalou spotřebou, oblibou luxusu a čím dál tím více také kulturním mecenátem, který se projevoval například sbíráním uměleckých děl či budováním rozsáhlých knihoven. K životnímu stylu patřily i takzvané kavalírské cesty do západní a jižní Evropy. To vše bylo samozřejmě velmi, velmi nákladné. A když ten který aristokrat zemřel, značně vysoké finanční prostředky byly vydávány na jeho pohřeb...

Když pohlédneme třeba do pokladny pánů z Růže, zjistíme, pro někoho možná poněkud nečekaně, že rodová pasiva či zadlužení nevznikla „zásluhou“ posledních členů rodu, ale jejich počátek leží v době daleko dřívější, a to kolem roku 1400, tedy v éře lucemburské, konkrétně v době vlády Václava IV. V té souvislosti tu opět vyvstává otázka, jak tomu bylo se zadlužením těchto korunovaných hlav, což mě přivedlo k myšlence, že poněkud rozšířím původně zamýšlený záběr této knihy a pokusím se sledovat i zadlužení českých panovníků a skladbu jejich věřitelů. Tyto skutečnosti mají totiž značný význam pro odhalení potřeby úvěru představitelů předních českých aristokratických rodů nejpozději od 15. století. Ukazuje se, že tito šlechtici, kteří se v následujícím století často nacházeli v panovnických službách, museli dotovat tyto své nejednou reprezentativní role a posty vlastními financemi. To bylo velmi nákladné a bez půjček nebyli zpravidla schopni takovéto role plnit.

Bylo rovněž obvyklé, že v průběhu 16. století tito šlechtici půjčovali panovníkům peníze, a často se jednalo o neobyčejně vysoké částky, jak ukazuje již časný příběh Zdeňka Lva z Rožmitálu († 1534). Tohoto klíčového českého aristokrata přivedly tyto aktivity k naprostému bankrotu. V průběhu 16. století prošel nejen jeden vyšší šlechtic od role věřitele do role dlužníka. Je to velmi zřetelně patrné na rodu Pernštejnů. A sociální skladba „finančníků“ se navíc v průběhu času rozšířila z okruhu panstva do prostředí nižších šlechticů, kteří se rovněž začali zabývat speciálně peněžními obchody. Do nich se začala zapojovat také města (královská i poddanská) a nakonec i jejich měšťané. Je někdy až překvapivé, jak vysoké částky mohli půjčit. A z tohoto výčtu nemohou být vyloučeni ani poddaní, kteří půjčovali tzv. sirotčí peníze. Ano, i tito neurození lidé dokázali založit svého pána v případě nouze.

Jsem přesvědčen, že doba překračující tři století dobře postihuje fenomén dluhů v životě předních šlechtických rodů v Čechách. Jako typické rody, které se dlouhodobě neobešly bez půjček, jsou v této knize zastoupeni Rožmberkové stejně jako jejich dědici Švamberkové. Následuje významný rod Pernštejnů a jeho pokračovatelka Polyxena z Lobkovic a její manžel Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. Tuto skupinu uzavírá druhý slavný jihočeský rod – páni z Hradce. Závěr knihy nám pak představí šlechtický rod zcela jiného zaměření – Smiřické. V jejich případě šlo doslova o jiný kulturně-finanční rozměr. Disponovali značnými sumami volných peněz, které mohli půjčovat. Kontrast mezi nimi a uvedenými starými šlechtickými rody je velmi nápadný.

Výběr šlechtických rodů ovšem nebyl nikterak nahodilý. Byl jednoznačně ovlivněn existencí písemností, které mapují jejich finanční problémy. A mohu zodpovědně říci, že je lze jen obtížně nalézt.

Pokusím se ukázat, že příslušníci uvedených starých českých rodů v podstatě nebyli schopni fungovat bez neustálých půjček. Výše jejich dluhů vesměs rostla v čase, zdá se ale, že tuto skutečnost ne vždy dostatečně vnímali. Bylo součástí dobové mentality nepovažovat dluhy za něco dehonestujícího, co by snižovalo jejich společenskou prestiž. Možná se jednalo o projev jisté únavy z dlouholetého působení na předních místech domácího veřejného života. Mám za to, že jejich někdy ne zcela racionální kroky vedly k ještě další skutečnosti. Nelze přehlédnout, že páni z Hradce vymřeli v roce 1604, Rožmberkové v roce 1611, Smiřičtí 1618 a Pernštejnové 1631. Pouze Lobkovicové pokračovali dále generacemi svých potomků. Naznačený soumrak těchto klíčových rodů se nemohl neprojevit na celkové situaci v českém státě právě v létech kolem Bílé hory.

Tato kniha nevychází z žádného modelu či konceptu působení dluhů na jednání tohoto kterého šlechtického rodu. Takovéto práce totiž prakticky neexistují. Je vůbec velmi zajímavé a poučné zároveň, že dluhy jako jedním z projevů šlechtického života v raném novověku se jak české, tak mezinárodní bádání dosud zabývalo jen velmi okrajově. Proto není třeba v této knize pracovat s nějakou výraznou reflexí uvedené problematiky. To poskytuje autorovi nemalé badatelské výhody. Může totiž přesněji a poměrně nezávisle sledovat průběh dluhové spirály u jednotlivých rodů, která se u každého z nich vyznačuje jistými individuálními rysy.

PODĚKOVÁNÍ

Zvládnout tolik archivního materiálu stejně jako početné literatury téma doplňující nemůže jedinec dokázat v historicky krátkém čase. Je proto na místě poděkovat řadě osob, které mi byly nápomocné jak při archivních rešerších a obstarání rozsáhlé literatury, tak při finalizaci textu. Rád bych zde poděkoval Aleně Kabelové, Marii Kalátové, Haně Železné, Stanislavě Novákové, Heleně Klímové, Jaroslavě Škudrnové, Jindřichu Hospaskovi, Michalovi Morawetzovi, Josefu Patákovi, Josefu Vackovi, Petru Kopiczkovi, Eduardovi Mikuškovi. Za redigování textu pak Milaně Čechurové a za jeho konečnou finalizaci Filipovi Outratovi.

1. KAPITOLA

Králové dlužníci – šlechtici věřitelé

Po stopách přemyslovsko-lucemburských dluhů

Dne 21. června roku 1305 zemřel na Starém Městě pražském v domě zlatníka Konráda Václav II. Českému a polskému králi bylo pouhých 34 let. Patřil k předním evropským vladařům své doby. K jeho postavení mu výrazně pomohly vysoké důchody, které plynuly z těžby stříbra, ale i z ražby pražských grošů.¹ Však nikoli náhodou je s tímto Přemyslovcem spojena mincovní a horní reforma.²

V těchto souvislostech může překvapit, že ani tak bohatému a mocnému vladaři, jakým byl bezesporu Václav II., se nevyhnuly dluhy. Dokonce i takové, které zůstaly nesplaceny – a to nejen krátkou dobu po jeho skonu. Těžba stříbra nebyla tehdy spojena jen s rodící se Kutnou Horou, ale nemálo i s blízkým sedleckým klášteřem. Ten patřil v době Václavova úmrtí k nejbohatším klášterním založením v království. Však právě tento cisterciácký klášter půjčoval nejen posledním Přemyslovcům, ale i prvním Lucemburkům kulaté sumy peněz. S jejich splácením to už bylo horší...

Dne 15. dubna roku 1341 vydal Jan Lucemburský pro sedlecký klášter privilegium, ve kterém jej na dobu deseti let osvobodil od placení všech berní.³ Teprve v této souvislosti se dozvídáme, že král Václav II., který byl

¹ Tato kapitola představuje nástin problematiky dluhů českých panovníků. Jedná se o téma, jež pro období středověku postrádá přípravné studie. Ani ve velkých monografiích z posledních desetiletí nejsou dluhy nikterak výrazně pojednány. Např. v rozsáhlých biografích třech lucemburských vladařů postrádáme ve věcném rejstříku pojem „dluh“. Srv. Jiří Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296–1346)*, Praha 1994, 660 stran; týž, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979, 720 stran; týž, *Václav IV. (1361–1419)*. K předpokladům husitské revoluce, Praha 1986, 773 strany.

² Přehledně Libor Jan, *Václav II. Král na stříbrném trůnu*, Praha 2015.

³ (Ed.) Josef Emler, *Regesta diplomatica nec non epistolarie Bohemiae et Moraviae IV*, Praha 1892, s. 359–360, č. 898 (dále cit RBM).

v té době bezmála 36 let mrtev, dlužil klášteru 4000 kop grošů českých, což odpovídalo asi 840 kg stříbra.⁴ Sám král Jan si vypůjčil od sedleckých cisterciáků hned 10 000 kop grošů českých. Pro představu: jednalo se o více než 2 tuny drahého kovu. K tomu lze připojit i jeho další půjčky, o kterých víme; z roku 1312 dvě.⁵ Klášter za tyto půjčky (údajů k nim je zachován pouze zlomek) urozeným osobám zaplatil vysokou cenu, a to nejen obrazně. Již v roce 1334 dosáhl jeho dluh 600 hřiven (více než 150 kg) stříbra. O tři dekády později se vyšplhal na 5000 kop grošů českých (1100 kg stříbra).

Bilance pasiv starobylého kláštera z roku 1409 prozrazuje, že se ocitl na pokraji bankrotu – moderně vyjádřeno. Součet jeho pohledávek dosáhl výše 17 000 uherských zlatých.⁶ To odpovídalo 6708 kopám grošů českých či více než 684 kg stříbra. Nepřekvapuje proto, že jen o pár let později byl osvobozen od placení všech berní a označen jako „pauper“, tedy „chudý“.

Nedaleko Chebu, na německé straně hranic, stojí dodnes jiný cisterciácký klášter – Waldsassy (něm. Waldsassen). Byl založen již roku 1133 a ve středověku měl vždy těsné vztahy s řadou českých panovníků. V případě Jana Lucemburského byl tento vztah zvláště těsný: v březnu roku 1338 totiž český král přiznal, že dluží klášteru vpravdě kulatou sumu 30 000 kop grošů českých.⁷ Těžko si to představíme, ale šlo o 4,5 tuny drahého kovu! Zde musím učinit drobnou poznámku k hmotnosti grošové měny. Přibližně do poloviny 14. století ji lze takto uvádět. Od druhé poloviny tohoto věku byly pražské groše lehčí, s menším obsahem stříbra, proto přepočít na kilogramy či tuny stříbra provádím pouze výjimečně.⁸

Než se vrátíme zpět k dluhům Jana Lucemburského, musím poznamenat, že na tomto místě nelze sledovat celou složitou a mnohdy velmi nepřehlednou strukturu příjmů středověkých panovníků. To je téma na samostatnou objemnou publikaci. Jde mi zde pouze o to, abych připomněl, že po panovnících zůstávaly dluhy, ale také naznačil, od koho

⁴ K přepočtu používám práce Karla Castelina, *Grossus Pragensis. Der Prager Groschen und seine Teilstücke 1300–1547*, Braunschweig 1973 (2. vyd.).

⁵ RBM III, s. 45, č. 107, 108. Srv. Václav Vojtíšek, *Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312*, reprint in: Václav Vojtíšek, *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*, Praha 1953, s. 367–379.

⁶ Jaromír Čelakovský, Václav Vojtíšek, *Klášter sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými*, Praha 1916, s. 125–128, příloha č. 9.

⁷ RBM IV, s. 216, č. 539.

⁸ K. Castelin, *Grossus Pragensis*, s. 18–31.

mohli v případě potřeby získávat finanční prostředky. Kdo byl ochoten či připraven půjčit hotovost, přestože riskoval nesplacení, resp. nevrácení svých peněz.

Může padnout otázka, jak bylo možné, že si panovník mohl půjčovat tak vysoké sumy od klášterů, někdy dokonce nevratně. Čeští králové měli na takovouto „pomoc“ právní nárok.⁹ Měli totiž ve svých rukou tzv. zakladatelská práva ke klášterům, které založili (např. Kladruby, Zlatá Koruna), případně k těm, které fundovali šlechtici. Pokud vymřely jejich rody, přešla ona práva na panovníka (Sedlec, Teplá, Milevsko). Existovala také založení, která byla trvale v rukou rodu fundátorů (Vyšší Brod, který drželi Vítkovci, posléze Rožmberkové). Panovník mohl v určitém případě odebrat klášteru nemovitý i movitý majetek a použít jej pro své potřeby. I z tohoto důvodu mohl být Václav II. dlužníkem sedleckého kláštera, právě tak jako Jan Lucemburský.

V průběhu 14. století se vyprofiloval tzv. komorní majetek do tří hlavních položek: královské kláštery, královská města, královské hrady. Uvidíme, že právě v tomto věku se posouvaly zdroje královských příjmů od klášterního k městskému majetku.

Když přehlížíme půjčky Jana Lucemburského během celého dosti dlouhého období jeho vlády, nepřehlédneme, že jejich těžiště se nacházelo mimo České království. Bylo to způsobeno předně tou prostou skutečností, že tento vladař trávil velmi mnoho času mimo hranice svého království. A kde se právě pohyboval, tam potřeboval peníze a tam si je také půjčoval. Jednalo se jak o Lucembursko, tak o francouzské království. Nechyběly ani některé oblasti říše. Zde bylo centrum v Trevíru, kde vykonával po dlouhá desetiletí úřad tamního arcibiskupa Janův strýc Balduin Lucemburský.¹⁰

V úvahu padá rovněž řada finančních kontaktů Jana Lucemburského a římského krále a císaře Ludvíka Bavora, jehož dlouhá vláda v letech 1314–1347 z nemalé části kopírovala české kralování prvního Lucemburka. Některé sumy, které měly putovat mezi oběma vladaři, byly tak vysoké, že mám jistou pochybnost, zda byly vůbec reálné. Mohlo se jednat, alespoň

⁹ Zásadně Václav Vaněček, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě*, I–III, Praha 1933–1939.

¹⁰ Srv. Friedhelm Burghard, *Erzbischof Balduin von Trier und König Johann von Böhmen*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, Luxemburg 1997, s. 291–306; Michel Margue, Michel Pauly, Wolfgang Schmid, *Der Weg zur Kaiserkrone. Der Romzug Heinrichs VII. in der Darstellung Erzbischof Balduins von Trier*, Trier 2009.

podle mého názoru, o politický akt, který byl vyjádřen peněžní částkou, jež mohla být pouze symbolická. Tyto otázky bude třeba teprve studovat.

Vydejme se po stopách některých půjček krále Jana. Snad ani nepřekvapí, že na počátku stála pohledávka po Janovu otci Jindřichovi VII., kterou mladičský český král ještě za Jindřichova života – v roce 1311 – převedl na některé říšské hodnostáře. Jednalo se o 2000 hřiven.¹¹ O rok později se zavázal splatit pohledávku neurčité výše rakouského vévody Leopolda Habsburského. V roce 1314 slíbil král Jan zaplatit Janu Sponheimskému 1000 hřiven.¹²

Zmínil jsem se o významu trevírského arcibiskupa Balduina Lucemburského pro Janovy finance.¹³ V roce 1316 byl Balduin věřitelem římského krále Ludvíka, kterému měl půjčit 40 000 liber feniků, a synovci Janovi 18 000 ve stejné měně. V srpnu roku 1316 se král Jan přiznal k dluhu 12 000 kop pražských grošů, které měl splatit opět svému strýci Balduinovi. Dluh se měl splácet z výnosu kutnohorských dolů, a to po 100 hřivnách (25 kg stříbra) týdně.¹⁴ Složitost a jistá neprůhlednost těchto operací je podle mého soudu násobena tím, že o čtyři roky později se Ludvík, tehdy již římský císař, přiznal k dluhu Janovi Lucemburskému ve výši 35 000 hřiven; za to mu dal do zástavy některá říšská panství.¹⁵

Nadále nebudu s těmito vysokými částkami pracovat. Vyžadují si totiž speciální studium.¹⁶ Jde například o to, zda se věřitel v majetky skutečně uvázal, nebo došlo-li k jiným skutečnostem. Chtěl jsem uvedenými příklady z počátku vlády prvního Lucemburka pouze demonstrovat, o jak složité a komplexní téma se jedná. Dál se budu zabývat jen nespornými půjčkami českého krále, a to jak jako dlužníka, tak i jako věřitele.

Škála Janových půjček byla neobyčejná. Na počátku roku 1319 zaplatil jistý Pešek ze Střekova 250 kgč za ves Čahostice a podíl na mýtu v Litoměřicích a Ústí nad Labem.¹⁷ V tomto případě patrně uvedený šlechtic

¹¹ RBM III, s. 4, č. 8.

¹² RBM III, s. 79, č. 181.

¹³ RBM III, s. 121, č. 301.

¹⁴ RBM III, s. 134, č. 331. Srv. Lenka Bobková, Jan Lucemburský: otec slavného syna, Praha 2018.

¹⁵ RBM III, s. 235, č. 562.

¹⁶ RBM III, s. 320, č. 795; s. 322, č. 804; s. 364, č. 937; s. 556, č. 1419; s. 575, č. 1470; s. 577, č. 1479; s. 583, č. 1489; s. 484, č. 1494; s. 661, č. 1692.

¹⁷ RBM III, s. 199, č. 482.

půjčil panovníkovi peníze a ten mu místo splátky poskytl uvedenou nemovitost a důchod. V roce 1326 si půjčil Jan Lucemburský od bratří z Zweibrücken 2200 liber.¹⁸ Vidíme ale, že české prostředí mu neposkytlo mnoho prostředků.

Rokem 1330 začínají půjčky francouzských šlechticů králi Janovi: Jean de Hainant z Beaumontu (219 „petits florins“), Engelbert de la Marck (500 „livres de petits tournois“).¹⁹ V roce 1332 neuvedený úředník z Namuru půjčil Janovi 2000 livres;²⁰ Jean de Hainaut půjčil dalších 2512 zlatých florentských.²¹ Od vévody z Hainaut si král mohl půjčit celkem snad až 70 000 zlatých.²²

V roce 1334 měl Rainald, hrabě z Geldern, půjčit Janovi Lucemburskému 20 000 zlatých.²³ Proběhlo ještě další jednání, patrně o převodu půjčky Ludvíka Flanderského, zde se jednalo o 15 000 kgm.²⁴ V téže roce kvitoval král Jan přijetí 6000 + 10 200 + 9000 zlatých florentských od hraběte flanderského.²⁵ Stále ještě v roce 1334 měl vévoda brabantský poskytnout Janovi dalších 50 000 liber.²⁶ V říjnu toho roku přidal též vévoda 7700 zlatých florentských a vzápětí dalších 1300 zlatých.²⁷ A ve stejném roce dodal vévoda brabantský další peníze.²⁸ Jan Lucemburský v tomto čase pobýval v Paříži. Získal půjčku i od města Bruselu ve výši 1000 liber.²⁹

Proč právě v této době sledujeme rychlý sled peněžních operací pro českého krále? Odpověď není složitá. V rámci svých diplomatických a jiných politických aktivit se Jan Lucemburský doslova ponořil do politických a mocenských příběhů na francouzsko-lucemburském pomezí. Zde bylo

¹⁸ RBM III, s. 1231, s. 478.

¹⁹ RBM III, s. 641, č. 1639.

²⁰ RBM III, s. 736, č. 1888.

²¹ RBM III, s. 743, č. 1912. K měně srv. Richard A. Goldthwaite, *The Economy of Renaissance Florence*, Baltimore 2009, s. 48–62, 609–614 (směnný kurz); Peter Spufford, *Money and its Use in Medieval Europe*, Cambridge UP 1988.

²² RBM IV, s. 14, č. 36.

²³ RBM IV, s.13, č. 35.

²⁴ RBM IV, s. 19, č. 53.

²⁵ RBM IV, s. 19, č. 54.

²⁶ RBM IV, s. 28, č. 83; srv. i č. 84.

²⁷ RBM IV, s. 32, č. 98; s. 35, č. 103.

²⁸ RBM IV, s. 32, č. 100; s. 44, č. 113, 114, 115; s. 45, č. 117.

²⁹ RBM IV, s. 45, č. 119.

konfliktní pole namířeno proti Brabantsku. Dokonce i ve vzdálených Čechách se za tímto účelem měla vybírat mimořádná berně.³⁰

Zdá se, že si český panovník dal po tomto dění v západní Evropě jistý odpočinek. Ale jak bylo možná součástí jeho přirozenosti, nemohl být bez těchto sporů nadlouho. V letech 1337–1339 jako by si předchozí dobrodružství zopakoval³¹ i se všemi průvodními jevy, jako byly půjčky, dluhy z nich plynoucí apod. Ovšem roku 1340 nastal v životě tohoto dobrodružství hledajícího Lucemburka zásadní zlom. Oslepl na obě oči! Pro člověka jeho naturelu se muselo jednat o naprostou životní katastrofu.³² Po jeho boku, a to i v záležitostech půjček a dluhů, proto stále častěji vystupoval mladý Karel, příští Karel IV. (nar. 1316).

Poslední tři roky Janova života byly rovněž naplněny nemalou dluhovou agendou. I v tomto případě byl král Jan orientovaný na Francii, jsou známy různě vysoké částky půjček. Snad podstatnější ale bylo, že si v srpnu roku 1345 vypůjčil 1400 hřiven od městské rady ve Vratislavi.³³ Za pobytu v Trevíru v červnu roku 1346 nechal Jan vystavit svědectví, že je spolu se synem Karlem dlužen jejich příbuznému, arcibiskupovi Balduinovi, vpravdě kulatou sumu 30 000 zl. florentských. O pár dnů později se přiznal k další půjčce od svého strýce ve výši 6383 zlatých (sic!). A Jan Lucemburský myslel rovněž na připravovanou volbu svého syna Karla římským králem. K tomuto účelu byl připraven vydat značné peněžní prostředky, které si přirozeně z větší části musel půjčit.³⁴

Volba Karla IV. římským králem proběhla dne 11. června roku 1346. Následovala korunovace v Bonnu, nikoli tedy v Cáchách (Aachen), což v té době nebylo možné. Jan Lucemburský zemřel v bitvě u Kresčaku 26. srpna téhož roku. Pohřben byl v Lucemburku 7. září 1346.³⁵ Snad ani nepřekvapí, že si právě zvolený římský král musel na převoz ostatků svého otce vypůjčit...³⁶

³⁰ Srv. J. Spěváček, Jan Lucemburský, s. 514–519.

³¹ Dokumentaci lze nalézt v RBM IV a komentář u J. Spěváčka, viz předchozí poznámka.

³² Detailně J. Spěváček, Jan Lucemburský, *passim*; L. Bobková, Jan Lucemburský, *passim*.

³³ RBM IV, s. 637, č. 1594.

³⁴ RBM IV, s. 691, č. 1729, 1731, 1732, 1735.

³⁵ Detailně J. Spěváček, Jan Lucemburský, *passim*; L. Bobková, Jan Lucemburský, *passim*.

³⁶ J. F. Böhmer, *Regesta imperii* (Works in progress), VIII, Berlin 2013/15, č. 251 (dále cit. RI VIII).

Dluhy Otce vlasti

Životní příběh Karla IV. je dostatečně známý, nemusím proto uvádět na tomto místě jeho rekapitulaci. Chci se podívat na činy velkého vladaře prizmatem jeho možných půjček, dluhů a s nimi spojených finančních operací. Je to poněkud netradiční pohled, který naprosto nesnižuje epochální význam tohoto vladaře. Soudím, že dokonce naopak, protože pro plnění svých životních, dynastických či státních cílů dokázal využít peněžní prostředky, které mu tehdejší střední Evropa nabízela.

Karlovi bylo třicet let, když byl zvolen římským králem a posléze králem českým. Je pozoruhodné a možná symptomatické, že na sklonku roku 1346 vyjednával s prastrýcem Balduinem v Trevíru stejně jako před pětatřiceti léty jeho otec Jan. Jedním z výsledků tohoto setkání byla půjčka poskytnutá Karlovi arcibiskupem, a to ve výši 11 000 zlatých florentských.³⁷ Trevířský arcibiskup, který vykonával úřad dlouhých 47 let, tak byl nejen klíčovou figurou pro politické směřování svých lucemburských příbuzných, ale byl doslova bankéřem několika jejich generací. V porýnském Trevíru pobyl Karel s manželkou Blankou téměř půl roku. Poté se přesunul do Čech.

V průběhu roku 1347 si Karel v říši vypůjčil – pouze ve zlaté měně – více než 63 000 florentských zlatých a dalších více než 20 000 v různých soudobých měnách (pražských groších či librách feniků).³⁸ Obhlídku finančních operací v prvním tříletí panovníkova vladařství ukončím v roce 1348, v roce tak důležitém pro české dějiny. Jen výše půjček ve florentských zlatých se blížila 85 000, další desetitisíce pak v jiných měnách, pražské groše nevyjímaje. I v tomto případě stojí za zmínku, že se jednalo z dnešního pohledu o zahraniční, nečeské půjčky či širěji finanční operace, které Karel IV. prováděl v říši z titulu římského krále.

V roce 1348 se objevují již také panovníkovy pohledávky vázané na české prostředí, konkrétně na královská města. Myslím, že to dobře odráží vzrůstající prosperitu těchto urbánních sídlišť. Na rozkaz Karla IV. měla královská města v Čechách zaplatit Šimonovi z Lichtenberka 1900 kop gr. českých. Vypovídá o tom v roce 1349 dokument z 13. července 1348.³⁹ Jiný rozměr představovaly splátky jednotlivých měst za královy dluhy.

³⁷ RI VIII, č. 304.

³⁸ Odkazuji tu na RI VIII dostupné online, v nichž lze jednotlivé půjčky pohodlně sledovat.

³⁹ (Ed). Jaromír Čelakovský, *Codex juris municipalis II*, Praha 1895, s. 404, č. 272 (dále CIM II).

Na počátku roku 1351 se zavázali Litoměřičtí, že budou každoročně splácet věřitelům českého krále 54 kop gr. českých.⁴⁰ Pozoruhodné je, že v dokumentu není ani rámcově stanoveno, jak dlouhá má být tato povinnost... Pět, deset, či více let? V pozdějších dobách bývala taková půjčka zpravidla vymezena jednou dekádou.

Vzhledem k rozsáhlé a členité problematice Karlových financí se chci dále zaměřit pouze na tři témata: římskou cestu v letech 1354–1355, získání Braniborska v roce 1373 a volbu Karlova prvorozeného syna Václava římským králem v roce 1376. Jednalo se o klíčové okamžiky politiky Karla IV. v oněch dekáдах.

Římská cesta Karla IV. začala na začátku listopadu roku 1354 a skončila v srpnu následujícího roku.⁴¹ Finanční operace s ní spojené přesáhly poněkud 20 000 peněžních jednotek v různých měnách. Bezprostřední půjčky přitom tvořily v podstatě nevelkou část těchto finančních prostředků,⁴² od platby 15 „malých florentských“ městečka Moriano,⁴³ které se nachází v Lombardii, až po velké sumy vzešlé z jednání s Florentány.⁴⁴ Ale pozor, od podzimu roku 1355 se začala rozbíhat říšská korunovační berně, která měla být splácena na svátek sv. Martina.⁴⁵ Z toho je patrné, že římská cesta „za císařskou korunou“ byla chápána jako státní záležitost, která měla mít náležitou podporu říšských stavů. V tomto případě se jednalo zejména o říšská města, jak ukazují jejich splátky – např. Rotheburg 800 liber haléřů,⁴⁶ Kaufbeuren 187,5 zlatých,⁴⁷ Überlingen 437 zlatých⁴⁸ a konečně město Nördlingen, jež mělo zaplatit 750 zl.⁴⁹ V případě dvou naposled uvedených měst panovník přímo nařídil, aby zaplatila uvedenou sumu „za jeho cestu do Říma“.

Nevíme sice, kolik Karlova římská jízda stála, ale můžeme si učinit alespoň rámcovou představu. Když v roce 1401 vyrazil Ruprecht Falcký, nově

⁴⁰ CIM II, s. 451–452, č. 306.

⁴¹ Detailně J. Spěváček, Karel IV., s. 239–244.

⁴² Viz poznámka 39.

⁴³ RI VIII (18. února 1355).

⁴⁴ RI VIII, č. 6804a. Florentané měli platit říšskou berni ve výši 2000 zlatých.

⁴⁵ Eberhard Isenmann, Reichsfinanzen und Reichssteuern im 15. Jahrhundert, in: Zeitschrift für historische Forschung 7, 1980, s. 1–73.

⁴⁶ RI VIII, s. 331.

⁴⁷ RI VIII (29. listopadu 1355).

⁴⁸ RI VIII, č. 6851.

⁴⁹ RI VIII (29. listopadu 1355).

zvolený římský král, do věčného města, vydal za první měsíc této cesty přes 100 000 zlatých.⁵⁰ Dodávám, že jeho cesta skončila neúspěšně a na císařskou korunovaci v Římě se čekalo až do roku 1433, kdy ji absolvoval Karlův syn Zikmund – po 78 letech...

Jedním z velkých projektů císaře Karla IV. bylo získání braniborské marky v roce 1373. Karel dlouhodobě uskutečňoval plán, obvykle nazývaný „Nové Čechy“, v jehož rámci získal množství lén, která se nacházela mezi zemskou hranicí a Norimberkem. Za jednotlivé statky vydával nemálo peněz. Po roce 1370 však radikálně změnil tyto své ideje a přetavil je do nového pojetí svého státoprávního programu. Tato změna možná souvisela s hledáním „raison d'être“ pro syna Zikmunda, který se narodil v roce 1368 na Pražském hradě. Ten se posléze opravdu markrabětem braniborským stal.⁵¹

Karlovy snahy o získání Braniborska se rozběhly zjara roku 1373.⁵² Jednalo se o velmi nákladnou operaci, která Karla IV. stála ohromné peníze. Ale nejen jeho! Zásadní roli v této operaci sehráli norimberští finančníci. Ti se značně podíleli na celkové částce 200 000 zlatých, jež získali v hotovosti Wittelsbachové, kteří marku do té doby drželi.⁵³ Ovšem peníze pro uvedené finančníky získal císař Karel tak, že nařídil řadě říšských měst, aby do Norimberka odvedla značné finanční prostředky.⁵⁴ Měšťané z Esslingen měli dodat dokonce 10 000 zl.,⁵⁵ samotný Norimberk stejně jako Ulm po 18 000 zl.⁵⁶ Prodejní cena Braniborska ležela však podstatně výše – mohla překročit astronomickou částku půl milionu zlatých.⁵⁷

Na získání obrovských financí na tuto akci se podílelo i České království a Markrabství moravské. Dokládá to dokument z 11. října roku 1373, z něhož vyplývá, že císař Karel, jeho syn Václav (bylo mu tehdy 12 let) a s nimi i pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi potvrzují, že dluží moravskému

⁵⁰ Srv. Hans J. Helmolt, König Ruprecht im Oktober 1401, *Historisches Jahrbuch* 15, 1894, s. 97–102.

⁵¹ Srv. Jaroslav Čechura, Václav Žůrek, Lucemburkové. Životopisná encyklopedie, České Budějovice 2012, s. 173–181.

⁵² J. Spěváček, Karel IV., s. 436–446.

⁵³ Jako vcelku bezproblémovou operaci to hodnotí J. Spěváček, Karel IV., s. 437–439.

⁵⁴ Doklady R I VIII, č. 7377, č. 7381, č. 7381, č. 5204 (4), č. 5204 (7) a dále.

⁵⁵ RI VIII, č. 5204 (3).

⁵⁶ RI VIII, č. 7383, č. 5209.

⁵⁷ Srv. níže, kde uvádím, že v roce 1385 koupil markrabě Jošt Braniborsko od Zikmunda Lucemburského.

markraběti (panovníkovu bratrovi) Janu Jindřichovi značnou sumu ve výši 64 000 florentských zlatých.⁵⁸

Do snahy o získání potřebných financí byla zapojena i některé česká královská města – pražské souměstí, Kutná Hora, Tachov a Domažlice. Stala se rukojmími (ručiteli) dvou plateb, které císař Karel směřoval Ottovi, falckraběti rýnskému. Jednalo se o týdenní plat 60 kop gr. českých po dobu jednoho roku a sumu 3000 kgč. Stanovený týdenní plat mohl být také uhrazen jednou částkou ve výši 30 000 kgč, což mohla být suma, kterou císař dlužil falckraběti.⁵⁹ V tomto případě šlo ale jen o jakousi předeheru. Ve stejný den (11. října 1373) si Karel IV. vyžádal rukojemství pražského souměstí, Plzně, Stríbra a Klatov za sumu 100 000 zlatých. Bylo to pro případ, že by císař nepostoupil do určitého termínu Ottovi, falckraběti a vévodovi bavorskému, čtyři říšská města. Pokud by uvedená města toto rukojemství odepřela, měl panovník platit Ottovi 10 000 zlatých ročně. Oba dokumenty se přirozeně týkaly Braniborska.

Další dokumenty prozrazují platby říšských měst v čele s Norimberkem; tam byly mobilizovány značně vysoké finanční prostředky – 20 000 zlatých.⁶⁰ Některé transakce přešly i do roku 1374. Tehdy se také Braniborsko stalo součástí Koruny české.⁶¹ Téměř současně zahájil Karel IV. přípravy k římské volbě svého syna Václava, jemuž v roce 1374 bylo 13 let.⁶² Několikaleté přípravy byly dovršeny až v létě roku 1376.

Nejednalo se přitom jen o dlouhý řetězec diplomatických jednání a cest po říši, ale také o velmi značné finanční výdaje, které si tento záměr, jenž měl ve své době poměrně značný zástup odpůrců, vyžádal. Stačí se podívat na dohodu Karla IV. s trevírským arcibiskupem Kunem z 11. listopadu roku 1374,⁶³ v níž se to finančními částkami značné výše jen hemží. Šlo v podstatě o jakýsi nástin podmínek, za kterých byl jeden ze sboru kurfiřtů ochoten volit Karlova syna. Hlavním nástrojem ve velmi široké diplomatické ofenzivě císaře Karla byly zkrátka peníze, jak prozrazuje zachovaná dokumentace těchto jednání stejně jako smlouvy, které z nich vzešly.⁶⁴

⁵⁸ CDM X, s. 220–221, č. 202; reg. RI VIII, č. 7391.

⁵⁹ CIM II, s. 679, č. 519.

⁶⁰ RI VIII, č. 5310.

⁶¹ Srv. Codex juris Bohemici II.1, s. 591–596 č. 652; RI VIII, č. 5361.

⁶² Detailně J. Spěváček, Karel IV., s. 440–458.

⁶³ RI VIII, č. 5423.

⁶⁴ Např. RI VIII, č. 6282; 5476; 7418;

Mezi řadou různých finančních transakcí vynikla ta z dubna roku 1376, kdy císař potvrdil mohučským měšťanům platbu ve výši 71 000 zlatých.⁶⁵ Jednou z klíčových osobností ve finančních záležitostech byl mistr císařské komory Těma z Koldic. Karel IV. mu v uvedeném měsíci nařídil, aby dvě značně vysoké sumy – 14 300 kgč a 17 110 zlatých – uložil pro budoucí užití do úschovy u představených města Norimberka.⁶⁶ V příštích dnech následovaly zástavy říšských měst či panství různým osobám. Uvedu jen jeden příklad. Dne 31. května 1376 zvýšil císař arcibiskupovi Kunovi z Trevíru zástavní sumu měst Boppard a Wesel a dalších statků z 50 000 hřiven stříbra na 60 000 hřiven.⁶⁷ Mimochodem posledně uvedený číselný údaj odpovídá 15 tunám stříbra... Aniž bych mohl jít na tomto místě do detailu, v letních měsících roku 1376 dosáhly zástavy výše 160 000 florenských zlatých.⁶⁸

Volba Václava římským králem proběhla 10. června 1376 ve Frankfurtu nad Mohanem. Byla jednomyslná, nevlastního bratra volil i markrabě braniborský – osmiletý Zikmund Lucemburský. V tomto kontextu bývá velmi kladně hodnocena schopnost císaře Karla na poli financí, někdy se setkáváme až se superlativy.⁶⁹ Osobně bych byl zdrženlivější...

Ale nešlo tu jen o půjčky. Dne 19. prosince 1376 slíbil Karel IV. svému synovci Joštovi, markraběti moravskému, splatit 64 000 zlatých, které si před třemi roky vypůjčil od jeho otce Jana Jindřicha.⁷⁰ Doba splatnosti byla stanovena do 2. února 1377, později však došlo k prodloužení termínu splátky do 7. května 1378. Listinu ovšem vydával již mladý římský král Václav.⁷¹ V květnu roku 1378 pak byli Karel s Václavem nuceni pronajmout Joštovi Kladsko. Pro tohoto Lucemburka to mělo značný význam, šlo o první majetkovou akvizici mimo moravské hranice.⁷² Další dokument k uvedené pohledávce nebyl za Karlova života vydán a císaři se již nedostalo času, aby půjčku splatil. Na tomto místě je možné doplnit,

⁶⁵ RI VIII (17. dubna 1376).

⁶⁶ RI VIII, č. 5574; srv. č. 5584.

⁶⁷ RI VIII, č. 5590 a 5591.

⁶⁸ RI VIII, č. 5614; 5634; 5635; 5651; 5650; 5670.

⁶⁹ Srv. J. Spěváček, Karel IV., s. 455–456.

⁷⁰ CDM XI, s. 46–47, č. 55; RI VIII, č. 5728 = 7448.

⁷¹ CDM XI, s. 97–98, č. 109; RI VIII, č. 5904.

⁷² Tak Jaroslav Mezník, Finance moravského markraběte Jošta (1375–1411), in: (edd.) Tomáš Borovský et al., Jaroslav Mezník, Tvář stárnoucího středověku. Výbor článků a studií, Brno 2008, s. 359, 364–365, 371.

že Karlův mladší bratr, moravský markrabě Jan Jindřich, zemřel v roce 1375 a nejenže nezanechal žádné dluhy, ale zůstalo po něm i jisté množství hotových peněz, které zdědil jeho syn markrabě Jošt.⁷³

Teprve na konci února roku 1388 se výše uvedená dlužná suma objevila znovu.⁷⁴ Král Václav IV. předal markraběti Joštovi za oněch vypůjčených 64 000 zlatých lucemburské vévodství a alsaské fojstství. Mělo se tak stát místo dosavadních zástav. Jošt se však tehdy fojstství vůbec neujal, zastavil mu je znovu právě král Václav až roku 1394.⁷⁵

Po smrti Karla IV. 26. listopadu 1378 zachycujeme jen ojedinělé reflexe jeho případných dluhů, které by se za dlouhé vlády jeho poněkud nešťastného syna Václava IV., jenž byl českým králem v letech 1378–1419 a římským králem v letech 1376–1400, mohly objevit.⁷⁶ Taková poměrně výjimečná zpráva pochází z prosince roku 1393.⁷⁷ Jan Zhořelecký, tehdy markrabě braniborský, se zavázal markraběti míšeňskému Vilémovi, že pokud by Janův starší bratr král Václav IV. zemřel, zaplatí dluh, který měl Václav stejně jako jeho otec Karel IV. u Míšeňských. Jednalo se o sumu 100 000 zlatých.

Pohledávky Václava IV.

Václav IV. spatřil světlo světa v Norimberku 26. února 1361 jako prvorozený syn Karla IV. a jeho třetí manželky Anny Svidnické. Dne 15. června roku 1363 byl jako dvouleté batole korunován českým králem. 10. června roku 1376 byl zvolen římským králem a 6. července téhož roku v Cáchách (Aachen) korunován. Jeho velmi dlouhá vláda v Čechách mezi léty 1378 a 1419 byla naplněna nemalými rozpory a konflikty, ve značné míře i s jeho dosti početným příbuzenstvem. Tato složitá konfigurace byla nejlépe zachytitelná ve vztazích k nevlastnímu bratru Zikmundovi a k bratranci Joštovi, nejstaršímu synovi Jana Jindřicha.

Jošt byl nejen dlouhá léta markrabětem moravským, ale dokonce v letech 1410–1411 také římským králem.⁷⁸ Ve své době byl považován za

⁷³ CDM XI, s. 17–18, č. 16; J. Mezník, Finance, s. 363.

⁷⁴ CDM XI, s. 407–409, č. 467.

⁷⁵ CDM XII, s. 191, č. 198; s. 196, č. 203; srv. J. Mezník, Finance, s. 370–371.

⁷⁶ Srv. J. Spěváček, Václav IV., Ivan Hlaváček, Václav IV. Praha 2019.

⁷⁷ CIM II, s. 850, č. 660. Zahraniční dluhy Václava IV., při neexistenci RI z doby jeho říšské vlády, musím ponechat dalšímu bádání.

⁷⁸ J. Mezník, Finance, passim.

schopného finančníka. Nepřekvapuje proto, když se v červnu roku 1383 dozvídáme, že se král Václav IV. zavázal zaplatit markraběti Joštovi dlužných 40 000 zlatých do příštího sv. Jiří.⁷⁹ V roce 1385 se Václav IV. zúčastnil převodu braniborské marky právě na markraběte Jošta za 50 000 kop gr. českých. Zda se v této transakci skrývaly nějaké Joštovy pohledávky, nelze říci.

Václav IV. výrazně pokročil v uplatňování systému pronajímání komorního majetku a platů, jež se na něj vázaly či z něho vycházely. Zejména se to týkalo klášterní a městské berně. Do těchto operací byly jistě zčásti zahrnuty i vlastní dluhy panovníka. Z mechanismu splácení plyne, že byly v podstatě ztotožňovány s komorními dluhy. Výjimky přirozeně existovaly. Ty máme výrazněji sumarizovány v roce 1397, kompletněji o dvě dekády později,⁸⁰ kdy nacházíme bilanci soukromých půjček panovníkových (pokud to tak mohu vyjádřit) ve výši 1370 kgč. Ovšem suma všech zástav byla podstatně vyšší – 5659 kgč 20 gr.

Zde sice většinou nelze oddělit privátní kroky panovníkovy od takříkajíc státních financí, klíčový byl ale onen princip převodu komorních platů na konkrétní jednotlivce. Ti si je posléze vybírali přímo v těch kterých městech či kláštorech. Tento princip po roce 1420 dále rozvinul Zikmund Lucemburský stejně jako jeho nástupci na českém trůně, až po Habsburky v 16. století.

V královských registrech nacházíme jen nemnoho dokladů o půjčkách tohoto panovníka a jejich splácení. Takovou může být rozsáhlá zástava majetků v Sasku a v Lužici v hodnotě 58 000 kop gr. č., učiněná v roce 1379 ve prospěch Těmy z Koldic. Šlo o významnou osobnost ve službách lucemburských panovníků, která řídila dlouhá léta finanční operace císaře Karla a až do své smrti (roku 1383) i Václavovy finance.⁸¹ Dále nacházíme řadu menších zástav nemovitostí ležících v říši. V roce 1395 zastavil Václav IV. hrad Sternstein s okolními lokalitami za 2000 kgč,⁸² v roce následujícím hrad Hiltpoltstein za 1000 kgč, s připsanými 400 zl.⁸³ V roce 1402 pronajal hrad Beheimstein s příslušenstvím Janovi Hohenzollernovi,

⁷⁹ CDM XI, s. 275–276, č. 301.

⁸⁰ CIM II, s. 900–903; srv. ZR, s. 99–100, 105–107. Diskusi kolem vzniku dokumentu ponechávám stranou.

⁸¹ ZR, s. 29, č. 85.

⁸² ZR, s. 47, č. 235.

⁸³ ZR, s. 39, č. 185, č. 194.

jinak norimberskému purkrabímu a manželu Václavovy sestry Markéty Lucemburské. Výše zástavy činila 20 000 zl.⁸⁴ Tyto majetky tvořily systém „feud extra courtem“ – šlo o léna české koruny nacházející se v říši.⁸⁵

V roce 1398 si Václav IV. vypůjčil od vévody Ludvíka Orleánského 50 000 franků.⁸⁶ Bylo to během jediné samostatné panovnickovy cesty do Lucemburska a do Francie, jež měla svoje hořké finále 23. března roku 1398 v Remeši, korunovačním městě francouzských králů. Král Václav IV. byl totiž tak silně opilý, že nebyl schopen komunikace se svým protějškem, jímž nebyl nikdo jiný než duševně chorý francouzský král Karel VI.⁸⁷ Setkání obou korunovaných hlav tehdy vypadalo nemálo bizarně...

Nejednalo se ale jen o vysoké půjčky, které získával Václav IV. z říše, případně z Francie. Ty domácí, české, se týkaly menších sum. Typická byla např. půjčka z roku 1400, kdy Oldřich Zajíc z Házmburka, mistr královské kuchyně, půjčil panovníkovi 1000 kgč.⁸⁸ Splácet tuto částku měl však strahovský klášter. Jednalo se o typický mechanismus, který se za dlouhé Václavovy vlády plně rozvinul. Stejný průběh měla půjčka 1000 kgm od Jaroslava z Opočna. Úrok 100 kgč byl zapsán na berni vilémovského kláštera.⁸⁹ Král si půjčoval i od členů svého dvora.⁹⁰ Jeho podkomoří Mikuláš z Prahy, který zastával úřad v letech 1403–1404, byl věřitelem krále, kterému půjčil 2263 kgč.⁹¹ V roce 1403 dlužil Václav IV. Janu Krušnovi z Lichtenberka 2000 kgč; v té částce mu zastavil zboží Albrechtice.

V roce 1405 vyrovnával Václav IV. půjčku od Habarta z Hertenberka.⁹² Geneze tohoto dluhu jde nazpět k samotným počátkům Václavovy vlády. Tehdy zastavil Janovi, landkraběti z Leuchtenberka, jemuž dlužil 9775 zl., hrad Kašperk. Landkrabě dále pronajal hrad Habartovi z Hertenberka za

⁸⁴ ZR, s. 44, č. 213.

⁸⁵ Srv. Jiří Veselý, *Obnova zahraničních lén české koruny za Jiříka z Poděbrad*, *Právně-historické studie* 8, 1964, s. 261–279; Přemysl Bar, *Lenní listiny z let 1271–1348 a integrace slezských vévodství do svazku zemí Koruny české*, Praha 2008, s. 103–113.

⁸⁶ ZR, s. 53, č. 262, 263.

⁸⁷ Detailně J. Spěváček, *Václav IV.*, s. 283–288.

⁸⁸ ZR, s. 58, č. 58.

⁸⁹ ZR, s. 62, č. 372. Stranou jsem ponechal list Václava IV. jeho sokovi v úřadu římského krále Ruprechtu Falckému z ledna roku 1398. Václav zapisuje Ruprechtovi 20 000 zl. (ZR, s. 65, č. 396); srv. rovněž č. 400 tamtéž. Soudím, že se jednalo spíše o jakési politické deklarace než o skutečné finanční operace.

⁹⁰ Srv. ZR, podle rejstříku.

⁹¹ CIM II, s. 1019–1020, č. 788.

⁹² Srv. A. Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království českého XI*, Praha 1897, s. 166–167.

2964 zlatých a poskytl mu všechny dokumenty. Ty Václav IV. potvrdil s tím, že hrad může být vyplacen v původní zástavní sumě. V roce 1411 získal (= vyplatil) hrad Petr Zmrzlík ze Svojšína, v letech 1406–1419 nejvyšší mincmistr Českého království.⁹³ I tento příběh vazby majestátního hradu a královy půjčky prozrazuje, jak je někdy složité proniknout jak ke vzniku dluhu, tak k jeho případnému splácení. Mezi oběma akty mohl proběhnout dosti dlouhý čas.

Pokud jde o vlastní půjčky Václava IV., jedním z jeho velkých věřitelů, navzdory komplikovaným osobním vztahům, byl jeho bratranec Jošt. Toho lze bezpochyby nazvat největším lucemburským finančníkem. Představme si jen, že získal od Zikmunda Lucemburského Braniborsko, a to za sumu 563 261 zl. (!). Zde vzniká otázka, zda byl markrabě schopen tak vysokou částku opravdu fyzicky zaplatit.⁹⁴ Každopádně rukama tohoto moravského markraběte procházely závratné sumy. Řada peripetií z operací s vysokými finančními částkami prozrazuje, že neustále balancoval mezi aktivy a pasivy.

V roce 1405 si Václav IV. půjčil od Jošta 14 000 zlatých a přiznal se ke dluhu 2000 hřiven (vázaných na důchod z kutnohorské urbury) a 2000 kgč z příjmů českých měst.⁹⁵ Tato vysoká půjčka nebyla patrně splacena.⁹⁶ Nicméně na sklonku roku 1405 zastavil Václav IV. Joštovi Kladsko a Frankenstein, a to výslovně jako splátku svých předchozích dluhů, jejichž výše ovšem nebyla specifikována.⁹⁷

Již v roce 1401 koupil Václav IV. od bratrance Jošta hrad Ronov za 8000 kgč, které však neuhradil. Za to zapsal markraběti úrok 800 kgm na městských sbírkách královských měst Nymburk, Čáslav, Kolín, Kouřim a Ústí nad Labem.⁹⁸ Listina byla vydána 14. září 1401. Ve stejný den spatřil světlo světa ještě jiný dokument. Václav pronajal Joštovi doživotně obě Lužice (Horní a Dolní). Po Joštově smrti se měly obě korunní země vrátit do svazku zemí Koruny české. Jošt byl v té době jak markrabě moravský, tak

⁹³ Z dalších zástav pro něho: ZR, s. 110, č. 761 a 762.

⁹⁴ Srv. Wolfgang von Stomer, *Oberdeutsche Hochfinanz 1350–1450, I–III*, Wiesbaden 1970, s. 159, 403; autor se domníval, že Jošt tuto částku zaplatil. J. Mezník, *Finance*, s. 368–369, p. 52–53, tuto představu podle mého soudu logicky vyvrátil.

⁹⁵ CDM XIII, s. 416–417, č. 380, 381, 382.

⁹⁶ J. Mezník, *Finance*, s. 375, p. 96.

⁹⁷ CDM XIII, s. 429–430, č. 390.

⁹⁸ CDM XIII, s. 143–145, č. 133.

markrabě braniborský a nositel dalších důstojenství.⁹⁹ Uvedená doživotní zástava může stěží představovat reciproční krok za něco jiného než za vysokou finanční dotaci.

Jistou návaznost na transakce s Joštem má zástava několika hradů knížeti z Muerse Bedřichovi (Fridrichovi) za 18 000 zlatých.¹⁰⁰ V roce 1415 byly zastaveny Lužice Hynkovi Hlaváčovi z Dubé a z Lipé a Hanušovi z Polska v hodnotě 5000 kgm.¹⁰¹ Následovaly další podobné zástavy.¹⁰² Zde zůstává otevřenou otázkou, kolik z těchto vysokých částek bylo zaplacen, případně alespoň částečně, a kolik jich zůstalo jen v deklarativní rovině.

Do této skupiny zástav jistě náleží i zapsání lucemburského knížectví a alsaského fojstství v hodnotě 120 000 zlatých Alžbětě Lucemburské. Provedl je Václav IV. v roce 1411.¹⁰³ Alžběta byla poslední členkou lucemburského rodu. Jejím úmrtím v roce 1451 vyhasl tento rod i po přeslici.

Na tomto místě mohu vzhled do financí a zejména dluhů Václava IV. ukončit. Pokud si položíme základní otázku, zda tento panovník zanechal nějaké dluhy, můžeme odpovědět kladně. Nejsme ovšem s to stanovit, ba ani odhadnout, o jak vysoký dluh se jednalo. Je to i z již zmíněného důvodu, že v podstatě neexistoval rozdíl mezi dluhy osobními a pasivy, která vycházela z komorních financí. Z rozptylu nejrozumnějších finančních operací podle mého soudu dostatečně jasně plyne, že Václav IV. postrádal konkrétní finanční strategii. Ta je možná zachytitelná v případě jeho bratrance Jošta. I pro Václava IV. platilo, že „nebyl šetrný a opatrný hospodář“.¹⁰⁴ Ostatně nejsem si jist, zda doba těchto velkých Lucemburků takového pojmy vůbec znala.

Dluhy Zikmunda Lucemburského

Zikmund Lucemburský se narodil 14. února roku 1368 na Pražském hradě jako syn Karla IV. a jeho čtvrté manželky Alžběty (Elišky) Pomořanské. Již jako pětiletý se stal markrabětem braniborským (1373). V roce 1387 byl zvolen uherským králem; tuto hodnost vykonával až do

⁹⁹ Vypočítává je J. Spěváček, Václav IV., s. 720.

¹⁰⁰ ZR, s. 90, č. 642.

¹⁰¹ ZR, s. 98, č. 692.

¹⁰² ZR, s. 102, č. 719; s. 103, č. 725; s. 109, č. 751; s. 115, č. 800.

¹⁰³ ZR, s. 90, č. 641.

¹⁰⁴ J. Mezník, Finance, s. 378.